

שיעורי סיכום וחזרה הלי עירובין

שיעור 7- דיני מחיצה [1] (סי' שסב סעי' א - ז)

א. פתיחה

סימן שסב עוסק בדיני המחיצה. אמנם כבר למדנו בסימן שמה שגובה המחיצה המינימלי הוא עשרה טפחים, אך שם עסקנו בהגדרת רשות היחיד- כאן אנו עוסקים במחיצה עצמה.

ניתן לחלק את דיני המחיצה לשלשה נושאים:

1. אופן הבניה (סעי' א - ד)

2. חומר הבניה (סעי' ה - ז)

3. דין מחיצה שאינה שלימה (סעי' ח - יב)

ב. אופן הבניה

באופן הבניה יש חמשה נידונים שנוגעים להגדרות בניית מחיצה. הראשון: האם מחיצה שאינה עשויה לדירה מתירה טלטול, שאלה זו שייכת לאופן הבניה, מאחר ובניית מחיצה מורכבת ממעשה וכוונה, פה אנו דנים על הכוונה. השני: דין מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה. הנידונים השלישי הרביעי והחמישי: בניית מחיצה על גבי תל, על חריץ ומחיצה העומדת מאליה, עוסקים במעשה (בפעולה), איך בונים? צריך לבנות מחיצה מלאה או שאפשר להשתמש במחיצה קיימת? צריך בכלל פעולה אן שהעיקר זה התוצאה, שיש מחיצה ואין חיוב שהאדם יבנה אותה. בנידון השישי: ספינה, אנו דנים גם על הכוונה וגם על המעשה.

1. מחיצה שאינה עשויה לדירה - בנידון זה יש הגדרה ופרטים.

*הגדרה- במסכת עירובין (כו א) כתוב שמחיצת אדרכלין לא נחשבת מחיצה. רש"י פירש: "אדרכלין בנאים שעושים מחיצה לצל סביבותיהם כשבונים בחמה, כיון דלצניעותא היא ולמחר סתרי לה לאו כלום היא". התנאי שרש"י הזכיר, שמפרקים את המחיצה אחרי יום, מוכרח? מה הדין במחיצה שלא מפרקים אותה אחרי יום, אבל היא לא עשויה לדירה?

בהמשך הגמרא יש עוד דין, מחיצה העשויה לנחת אינה מחיצה. מפרש רש"י: "שלא לדור שם אלא להשתמר מה שיניחו שם". לכאורה מחיצה כזו לא מפרקים כל יום, ולפי זה הדגש הוא האם המחיצה עשויה לדירה או לא.

בהמשך הדף, רש"י (ד"ה להרע) מביא מתשובות הגאונים גרסה אחרת בגמרא ומפרש שם באופן אחר: "מחיצה דאבוורנקא נמי לצניעות עבידא וכן לנחת להשתמש להניח בה טליתותיהן ולבושיהן שפושטים שם ושאר כלי תשמישם".

ואם כן אנו במבוכה בפירוש רש"י- מהי המחיצה שאינה מתירה טלטול? מחיצה שעושה ליום אחד?
מחיצה שעושה לשמירה? או מחיצה שעושה לצניעות?

התורת חיים, אחרי שמקשה על רש"י, מסביר שאכן יש שתי סיבות בגמרא מחמתן מחיצה לא תועיל- הראשונה שהמחיצה לא עשויה לדירה אלא לצניעות ולשמירה, השנייה שהמחיצה לא עשויה להתקיים אלא לפרק. ההבדל בינו לבין רש"י הוא לא בדין אלא בגרסת הגמרא וביאורה. הוא גורס 'כל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה' (ולא כרש"י שראינו לעיל שגורס 'מחיצה העשויה לנחת אינה מחיצה'¹) ולפי זה הוא מסביר את הביטוי 'מחיצה עשויה לנחת'- מחיצה עשויה לקיום. דוגמא לדבר- 'כלי עץ העשוי לנחת' (יומא כא ב וש"נ) שפירושו כלי עץ שעשוי לעמוד במקומו ולא לזוז, כגון שלחן לחם הפנים². ולכן מחיצה שאינה עשויה לנחת, כלומר לקיום, אינה מחיצה. וכן מחיצה העשויה לצניעות ולא לדירה אינה מחיצה.

על כל פנים מגמרא זו למדנו שמחיצה שיעודה הוא להגן מפני השמש, או לצניעות, או לשמירה על הכלים וכדומה אינה מחיצה. **אלא שנחלקו הראשונים לאיזה עניין אינה מחיצה.**

רמב"ם (פ"ז מהל' שבת הל' טו) פסק: "כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה, וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה, וכל מחיצה שאינה עשויה אלא לצניעות בלבד אינה מחיצה. וכל מחיצה שאין בגבהה עשרה טפחים או יתר אינה מחיצה גמורה³". מדבריו משמע שמחיצה שעשויה לצניעות אינה מחיצה כלל, בדומה למחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה. וממילא רשות מוקפת במחיצה כזו, אינה רשות היחיד (ואפילו פחות מבית סאתיים).

מאיך המגיד משנה הביא בשם רשב"א שמחיצות אלו מועילות להגדיר רשות שהיא פחות מבית סאתיים כרשות היחיד, אלא שאינן מועילות להגדיר רשות יותר מבית סאתיים כמוקפת לדירה.

להלכה השו"ע (סע' א) פסק כרשב"א: "כל מחיצה שלא נעשית לדור בתוכה, אלא לצניעות או לשמור מה שיתנו בתוכה או לישיב בה כדי לשמור השדות, היא מחיצה לטלטל מה שבתוכה, אבל אינה מחיצה לעשות מה שבתוכה מוקף לדירה אם הוא יותר מבי' סאתיים".

***פרטים**- מתוך שהגדרנו שמחיצות שאינם מוקפות לדירה לא מועילות להתיר טלטול ביותר מבית סאתיים, נלמדו בסימן שלשה פרטים:

א. דין מחסן- הביאור הלכה (ד"ה או לשמר) מסתפק **בדין מחסן**- מאגאזין בלשונו. האם מותר לטלטל במחסן גדול מבית סאתיים? צדדי הספק: המחסן עשוי לשמירת חפצים ולא לדירה, ולפי האמור לעיל מחיצותיו אינן מחיצות להתיר טלטול ביותר מבית סאתיים. מאידך, המחסן מקורה, ואולי זה עדיף על רחבה שאינה מקורה. אך ברש"י (כב א ד"ה וכל דירה) מפורש שגם קירוי לא מועיל, אם המחיצות לא עשויות לדירה. אכן מרמב"ם (פ"ז מהל' שבת הל' א) משמע שכל מקום מקורה אינו קרפף. ואף ברש"י יש צד לומר שמותר לפי שבניין חשוב כמחסן לא יכול להיות קרפף.

¹ מחלוקת זו בגרסאות מצאנו בין רמב"ם להלן לראב"ד בהשגות.

² וכך פירש גם במרכבת המשנה (חעלמא פ"ז מהל' שבת הל' טו) בשם ספר הערוך (ערך ערס).

³ למה כתב הרמב"ם במקרה זה 'אינה מחיצה גמורה' ובמקרים הקודמים 'אינה מחיצה'? מגיד משנה- "וכתב רבינו אינה מחיצה גמורה לפי שבפחות מכן היא מחיצה וחולקת רשות כמבואר בדיני הכרמלית ומקום פטור".

ומסיים הביאור הלכה: "ועל כל פנים נראה פשוט דאם בבנין הנ"ל משתמש גם יתר צרכי ביתו הוא בכלל דירת אדם בכל גוני.

ב. שדה שיושב בה שומר יום ולילה - ביאור הלכה (ד"ה כדי לשמור השדות): "עיינן בב"ח והובא באליה רבא ותוספת שבת שמצדד דאם השומר יושב בה יום ולילה ואינו הולך ללון בביתו הוא בכלל דירת אדם".

ג. אילן המיסך על הארץ - כתוב במשנה (עירובין צט ב): "אילן שהיה מיסך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים מטלטלים תחתיו שרשיו גבוהים מן הארץ שלשה טפחים לא ישב עליהן". ובגמרא: "אמר רב הונא בריה דרב יהושע: אין מטלטלין בו יתר מבית סאתים", מאחר וזוהי דירה שאינה עשויה לתשמיש אלא לאויר. ורש"י מדגיש שאפילו אם נטעו את האילן מלכתחילה על מנת לשבת תחתיו, לא מטלטלים בו, כי מחיצותיו אינם מחיצות העשויות לדירה.

במקרה הזה ישנם עוד מספר פרטים - ענפי האילן צריכים להגיע עד שלש טפחים מהקרקע כדי שיחשבו מחיצה על ידי דין לבוד. צריך שיהיה מתחת הענפי גובה עשרה טפחים ברוחב ארבעה טפחים כדי שיחשב רשות היחיד.

ונפסק בשו"ע: "אילן שענפיו יורדים למטה, אם אינם גבוהים שלשה מן הארץ ועיקרן במקום שמחוברין לאילן הוא גבוה עשרה, חשוב מחיצה ומותר לטלטל בכלו... ודוקא עד בית סאתים, אבל יותר מבית סאתים, לא, אפי' נטעו לכך כיון שאינו עשוי לדור בתוכו אלא להסתופף בצלו לשמור השדות".

2. דין מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה - במקרה הקודם, אילן המיסך על הארץ, נכנסה כבדרך אגב הגדרה נוספת בדין המחיצה. במסכת סוכה (כד ב): "אמר רב אחא בר יעקב כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה". והגמרא מקשה, אם כן כיצד מתירה המשנה לבנות סוכה בין האילנות והרי הם נעים ברוח? ומתרצת שההיתר הוא כשממלא את אויר הענפים בעצים או בקש וקושר את הענפים שלא יזוזו ברוח⁴. וכמו הדין בסוכה כך אצלנו, בעירובין - לפי רב אחא בר יעקב אמר 'כלי', כל מחיצה זהו דינה. ולכן כתב הטור: "והוא שימלא האויר שבין הענפים בעצים או בקש ויקשור הענפים שלא ינידם הרוח שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה".

וכך פסק השו"ע. ובביאור הלכה כתב שאפילו אם עושה מחיצה זו בתוך ביתו שאין שם רוח, אינה מחיצה.

3. בניית מחיצה על גבי תל - בעירובין (צג ב) הגמרא מתלבטת האם מחיצה שגובהה חמשה טפחים, שבנויה על גבי תל שגובהו חמשה טפחים, נחשבת למחיצה כי בסופו של דבר יש כאן מחיצה עשרה,

⁴ משנה ברורה (ס"ק ז): "דע"י המילוי מתחזק המחיצה שלא תתנדנד ע"י הרוח ואפ"ה בעינן ג"כ קשירת הענפים בארץ בשביל זה". וכתב בשער הציון (ס"ק ה): "סוכה כ"ד ע"ב, אכן בגמרא לא נזכר קשירה, ובשולחן ערוך גופא היה אפשר לפרש דטעם המילוי משום שלפעמים הוי בין נוף לנוף יותר מג' טפחים, אכן בגמרא לא משמע הכי, וצריך עיון קצת על לשון הרמב"ם, שממנו בודאי העתיקו הטור והמחבר, מנין לו זה".

או שהמחיצה והתל לא מצטרפים. לדעת רב חסדא במצב כזה אין צירוף ואין פה מחיצה. לדעת מרימר: "גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין". והגמרא מספרת: "אשכחיה רבינא לרב אחא בריה דרבא אמר ליה תני מר מידי במחיצה אמר ליה לא והלכתא גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין". ופירש רש"י: "חצר שקרקעיתה גבוה חמשה טפחים, והוסיפו על אותו גובה מחיצה חמשה".

והשו"ע פסק (סעי' ב): "תל שגבוה חמשה והשלימו לעשרה, שעשה עליו מחיצה גבוה חמשה, חשובה מחיצה לטלטל ולכלל דבר".

ובביאור הלכה (ד"ה תל שגבוה) מסופק באיזה תל מדובר כאן. האם די בתל שגובהו חמשה טפחים ברוחב שתי אמות (יחס חצי מתל המתלקט שנחשב מחיצה בכל מקום). או שמאחר והוא נמוך, לא די ביחס זה אלא צריך שיהיה זקוף. עוד ספק- תל שגובהו פחות משלשה טפחים ובנה עליו מחיצה יותר משבעה (והשלימו לעשרה), האם השלשה מצטרפים לשבעה או שכל שלשה סמוך לארץ בטלים.

ולגבי מקום בניית המחיצה, כתב המשנה ברורה (ס"ק יב) שיש לבנות את המחיצה על שפת התל. והוא הדין שלשה טפחים משפת התל (ביאור הלכה ד"ה שעשה). אבל הרחיק יותר משלשה יש להסתפק אם מועיל או לא.

4. חריץ עמוק חמשה ובנה עליו מחיצה חמשה - סעיף זה הוא חלק מהסעיף הקודם. ונפסק במשנה ברורה (ס"ק יא): "והוא הדין חריץ שעמוק ה' טפחים ועשה על שפת החריץ מחיצה גובה חמשה מצטרפין להחשב מחיצה של עשרה טפחים".

5. מחיצה העומדת מאליה - במסכת עירובין (טו א) חלוקים אב"י ורבא בדין לחי העומדת מאליה. לאב"י נחשבת לחי, לרבא לא נחשבת לחי⁵. אבל שניהם מודים שמחיצה העומדת מאליה היא מחיצה.

---

⁵ במחלוקת אב"י ורבא הלכה כרבא בכל מקום לבר משש הלכות בהם הלכה כאב"י וסימנם יע"ל קג"ם ואלו הם:

יאוש שלא מדעת- "דבר שסתמו יאוש, לכשידע שנפל ממנו, וכשמצאו עדיין לא ידעו הבעלים שנפל מהן" (לשון רש"י בבא מציעא כא ב ד"ה יאוש). לדעת אב"י לא הוי יאוש לדעת רבא הוי יאוש (בבא מציעא כב ב).

עד זומם- "אב"י אמר למפרע הוא נפסל ורבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל". (סנהדרין כז א).

לחי העומד מאליה- "אב"י אמר הוי לחי רבא אמר לא הוי לחי" (עירובין טו א). [לשיטת רוב הראשונים, אולם לשיטת ר"ת האות למ"ד שבבסימן יע"ל קג"ם, מתייחסת למחלוקת אב"י ורבא האם ימי לידה שלא רואה בהם עולים לספירת ז' נקיים, שלאב"י לא עולים ולרבא עולים וסבר ר"ת להחמיר כאב"י מחמת הכלל, אולם הב"י (יו"ד סי' קצד ד"ה והיולדת) מביא שרוב הראשונים חלקו עליו ובוזה הלכה כרבא].

קדושין שלא נמסרו לביאה- "קידש אחת משתי אחיות ולא פירש איזוהי מהם דאין יכול לישא אחת מהן דשמא זו היא אחות אשתו" (לשון רש"י קדושין נא א ד"ה קדושין), "אב"י אמר הווי קידושין רבא אמר לא הווי קידושין" (קדושין נא א).

ובדין זה יש שלש שאלות: האם חשבו על המחיצה מאתמול? האם המחיצה נעשתה בשוגג או במזיד? האם יש חילוק בין מחיצה שהייתה בנויה ופירקוה וחזרה ונבנתה לבין מחיצה שלא הייתה שם כלל?

א. האם חשבו על המחיצה מאתמול? - רא"ש (עירובין פ"א סי' כ) כתב: "ויראה דבמחיצה אפילו לא סמכינן עליה מאתמול היא מחיצה". ובבית יוסף מדייק שכך דעת רי"ף. וכך פסק המשנה ברורה (ס"ק טז).

ב. האם המחיצה נעשתה בשוגג או במזיד? - מובן ששאלה זו מתחלקת לשתי שאלות- מה הדין כשנעשתה המחיצה בשוגג ומה הדין כשנעשתה במזיד.

ב.1 - בשוגג: בגמרא עירובין (כה א) למדנו "כל מחיצה הנעשה בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה" והגמרא מסייגת בשם רב נחמן שלטל טל מותר רק במחיצה הנעשית בשוגג. ונחלקו רמב"ם ורשב"א. לדעת הרמב"ם (פטי"ז מהל' שבת הל' כב) אם האדם שרוצה להשתמש במחיצה מתכוין שהיא תעשה, ואדם אחר עשה אותה בשוגג אסור לראשון לטלטל בה. לדעת רשב"א (עבודת הקדש ש"ג סי' ה הביאו מ"מ שם) גם במצב זה מותר, וכתב על הרמב"ם שאינו יודע מקור לדבריו. המגיד משנה הסביר שרמב"ם דימה דין מחיצה עומדת מאליה למחיצת בני אדם ששם אם נעשתה לדעת אסור. ובמשנה ברורה (ס"ק יח) פסק כרמב"ם: "ואם צוה ראובן לשמעון לעשות מחיצה כדי לטלטל בה או שידע שמעון עושה בשבילו והיה ניחא ליה שתעשה כדי שיוכל לטלטל בה משמע מלשון הרמב"ם דשוב אסור לראובן לטלטל בה אף ששמעון עשאה בשגגה דלדידיה נחשב כמזיד". וההסבר הזה, שמדובר במקום בו אחד צווה לחבירו מיישב את שאלת הרשב"א על הרמב"ם. ובשער הציון העיר שייתכן שמקרה זה הרשב"א יודה לרמב"ם.

ב.2 - במזיד: כפי שראינו בגמרא (עירובין כה ב) לעיל, מחיצה שנעשתה במזיד, לדעת רב נחמן אין לטלטל בה, אך היא נחשבת למחיצה מדאורייתא, שאם מישהו יזרוק לתוכה יתחייב. כלומר, חכמים קנסו את העושה במזיד שלא יהנה ממעשיו הרעים. וכך פסק השו"ע: "אבל במזיד, היא מחיצה להחמיר לחיב הזורק מרשות הרבים לתוכה, אבל לא להתיר לטלטל בתוכה". **אך לדין זה יש סייג** שאם הייתה המחיצה בנויה לפני שבת והתפרקה וחזר ובנאה בשבת- מותר לטלטל בה [ביאור היתר זה בסע' הקרוב].

ג. האם יש חילוק בין מחיצה שהייתה בנויה ופירקוה וחזרה ונבנתה לבין מחיצה שלא הייתה שם כלל? - במסכת שבת (קא ב) מובאת ברייתא: "ספינות קשורות זו בזו מערבין ומטלטלין מזו לזו נפסקו נאסרו חזרו ונקשרו בין שוגגין ובין מזידין בין אנוסין בין מוטעין חזרו להיתרן הראשון וכן מחצלות הפרוסות (לרשות הרבים) מערבין ומטלטלין מזו לזו נגללו נאסרו חזרו ונפרשו בין שוגגין

גילוי דעת בגט- [שלח שליח לגרש את אשתו וגילה דעתו שלא נוח לו בשליחות זו האם הגט בטל?] "אביי סבר גלוי דעתא בגיטא לאו מלתא היא ורבא סבר גלוי דעתא בגיטא מילתא היא" (גיטין לד א).

מומר אוכל נבלות להכעיס- [האם נפסל לעדות?] "אביי אמר פסול רבא אמר כשר" (סנהדרין כז א).

בין מזידין בין אנוסין ובין מוטעין חזרו להיתרן הראשון". בהמשך הגמרא מובאים דברי רב נחמן שבמיד אסור לטלטל.

ונחלקו הראשונים. לדעת רש"י הביטוי חזרו להיתרן הראשון מוסב רק על שוגגים, אנוסים ומוטעים. אבל במזיד, קיים דינו של רב נחמן אפילו במחיצה שהיתה לפני שבת והתפרקה בשבת ונבנתה שוב, גזרו לא לטלטל בה. וכך שיטת הרמב"ם (פ"ז הל' כב) והרי"ף.

לר"ת (תוס' ד"ה כי אתמר) הביטוי חזרו להיתרן הראשון מוסב גם על מזידיים. אלא שנחלקו בהבנת דבריו. לדעת הרא"ש כוונת ר"ת להיתר היא רק במקרה בו על ידי פירוק המחיצה בשבת לא התבטלה רשות היחיד. כגון שתי ספינות שכל אחת מהן היא רשות היחיד וכגון מחצלאות פרוסות, שהיקף המחצלאות יצר שתי רשויות יחיד צמודות (חמש דפנות) והדופן שהתפרקה בשבת ונבנתה במזיד היא הדופן שבין שתי רשויות אלו. מאידך לדעת הר"ן כוונת ר"ת היא שגם אם על ידי פירוק המחיצה נהייתה רשות היחיד לרשות הרבים, כשתבנה המחיצה מחדש ואפילו במזיד, מותר לטלטל וחוזר להיתרו הראשון.⁶

הטור כתב כשיטת הר"ן, ותמה הבית יוסף אך הניח דברי אביו הרא"ש ופסק כר"ן.

השו"ע (סע' ג) פסק כדעת הר"ן בהבנת ר"ת: "אבל היתה שם והסירה וחזרה ונעשית, אפי' במזיד, חזרה להתירה הראשון. כגון שנים או שלשה שהקיפו במחצלאות סביבותיהם ברשות הרבים, והבדילו גם ביניהם במחצלאות ועירבו יחד, מותרים לטלטל מזה לזה. נגללו המחצלאות, נאסרו. חזרו ונתפרסו, אפי' במזיד, חזרו להיתרן הראשון".

ויש מחלוקת בהבנת דבריו. הבי"ח רצה להגיה ולבאר שהטור והשו"ע סוברים כרא"ש. אבל רוב האחרונים (ט"ז, מלבושי יו"ט, מאמר מרדכי, חמד משה ועוד - שעה"צ ס"ק יד) הבינו שהשו"ע סובר כר"ן בהבנת ר"ת וכאמור לעיל.

ודעת רוב הפוסקים (כאמור לעיל - רש"י, רי"ף ורמב"ם. ובאחרונים - בי"ח, נחלת צבי, מלבושי יו"ט, אליה רבא, חמד משה, גר"א ועוד - שעה"צ ס"ק טז) להחמיר. "דבמחיצה שנעשה על ידה בשבת רה"י לא אמרינן דחזר להתירו הראשון כשנעשה במזיד רק אם בלא"ה היה אותו המקום רה"י שהיה מוקף מחיצות ועשה מחיצה באמצע שעל ידה נתחלקו הדיוורין וערבו כ"א בפני עצמה וכשנפלה אותה מחיצה נאסרו לטלטל מפני שאוסרין זה על זה אז אם חזר ועשאה אפילו במזיד אף דבעשיתו עבר על איסור תורה מ"מ חזר להתירו הראשון כיון שבלא"ה הוא ג"כ רה"י ואינה באה רק לחלק הדיוורין וגם בזה דוקא כשכבר היתה שם המחיצה אלא שנפלה אבל אם לא היתה שם מחיצה ועשאה בשבת אף שהוא רק לחלק דיוורין אסור".

---

⁶ המגן אברהם (ס"ק ז) טוען שאין מחלוקת בין הרא"ש לר"ן, אלא הר"ן סובר כרא"ש במקרה בו המחיצה נפלה ביום חול ועל ידי המחיצה שנבנתה בשבת נעשה רשות היחיד אסור לטלטל בה. והרא"ש סובר כר"ן במקרה בו המחיצה נפלה בשבת, שאפילו אם על ידי בנייתה מחדש נוצרה רשות יחיד, מותר. אמנם בשער הציון (ס"ק טז) כתב שרוב האחרונים חולקים עליו, והעיקר להחמיר.

6. ספינה - בדין ספינה אנו דנים גם על הכוונה וגם על המעשה. ושתי מציאותיות בספינה- מציאות רגילה, לטלטל על גבי הספינה כשאדם נמצא בה. מציאות לא רגילה- לטלטל מתחת הספינה אועל גביה כאשר היא הפוכה והאדם נמצא בקרקע והסינה מקיפה אותו.

א. מציאות רגילה- במסכת עירובין (צ א) נחלקו רב ושמואל האם מותר לאדם שעומד בספינה לטלטל בה. רב מתיר, לסברתו אין לאסור, שהרי מחיצות. שמואל אוסר, לסברתו המחיצות לא נחשבות כי הם לא עשויות לדירה אלא להבריח את המים (לפי פירוש רש"י). ממילא מובן שמדובר בספינה גדולה יותר מבית סאתיים, שאם לא כן, היה מותר לטלטל בה גם אם המחיצות לא מוקפות לדירה.

להלכה פסק השו"ע (סעי' ד): "ספינה, מותר לטלטל בכולה, אפילו היא יותר מבית סאתים, דחשיב' מוקפת לדירה". רמ"א (בסימן שסו סעי' ב) פסק שאם בספינה יש בתים הם צריכים עירוב, לפי שדינם כדין יושבי אוהלים שהקיפו את המחנה במחיצות, ואעפ"כ צריכים עירוב כי כל אהל נידון כרשות היחיד לעצמו.

ב. מציאות לא רגילה- באותה גמרא: "אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף ומודה רב שאם כפאה על פיה שאין מטלטלין בה אלא בארבע אמות. כפאה למאי אילימא לדור תחתיה מאי שנא מגג יחידי?! אלא שכפאה לזופתה". פירוש, אם הפך את הספינה ועומד על הארץ והיא מקיפה אותו יש שתי אפשרויות שתלויות בכוונת האדם- אם הפך את הספינה כדי לזפת אותה, אסור לטלטל בה, אלא רק ארבע אמות. אם הפך לדור תחתיה, מותר לטלטל בה כרגיל.

הסברה לאסור בכפאה לזפתה היא: "שביטל מחיצותיה מתורת דירה, דאינן עומדות כל זמן כפייתה לא לדירת מעלן ולא לדירת מטן והוי כעמוד בעלמא" (רש"י). ומכאן שהאיסור הוא רק ביותר מבית סאתיים, אבל בבית סאתיים מותר לטלטל אפילו אם כפאה לזפתה.

עד כאן פירשנו לשיטת רש"י. אבל לשיטת הרא"ש (סי' ב) לטלטל על הקרקע מתחת הספינה מותר גם אם הכה לזפתה והיא יותר מבית סאתיים, כי עיקר המחיצה עשויה לדירה. לשיטתו, הדיון בגמרא היה על טלטול על גבי הספינה ההפוכה מבחוץ- ובזה יש חילוק בין בית סאתיים לפחות (הסברה להתיר בכלל היא שאומרים גוד אסיק במחיצות הספינה).

להלכה פסק השו"ע: "כפאה לדור תחתיה, הוי רה"י אף עליה. כפאה לזופתה, אין מטלטלין בה אלא בד' אמות אם הוא יותר מסאתים". המגן אברהם (ס"ק ז) כתב שאין חילוק בין על גביה לתחתיה בשני המקומות אסור לטלטל [והוסיף שכך פירש הב"ח את שיטת הרא"ש, ונמצא לשיטתו שאין מחלוקת בין רש"י לרא"ש]. וכך פסק המשנה ברורה (ס"ק כט).

ג. חומר הבנייה

החלק השני של הסימן עוסק בחומר הבנייה. ומצאנו שלשה סוגי חומרים שלכל אחד דינים שונים- דומם/צומח, חי, מדבר.

1. דומם/צומח - במשנה (עירובין טו א) כתוב שעושים לחי מכל דבר. ואם לחי מותר לעשות מהכל, גם מחיצה מותר לעשות מהכל.

ובמשניות בהמשך הפרק יש קצת פירוט: "מקיפין שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו שלשה טפחים שיעור חבלים ועוביין יתר על טפח כדי שיהא הכל עשרה טפחים. מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים בשיירא דברו דברי רבי יהודה וחכמים אומרים לא דברו בשיירא אלא בהווה כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה דברי רבי יוסי ב"ר יהודה וחכמים אומרים אחד משני דברים ארבעה דברים פטרו במחנה מביאין עצים מכל מקום ופטורים מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב".

נמצאנו למדים שמכל דבר דומם ניתן לעשות מחיצה אלא שיש הפרש באופן העשייה בין סוגי החומרים השונים. והעיקר הוא שתהיה המחיצה שלמה- כך שאם היא עשויה רק מערב, כלומר חבלים מתוחים במקביל לקרקע, צריך שלא יהיה בין חוט לחבירו ג' טפחים ושלא יהיה מהתחתון לקרקע ג' טפחים, על מנת שנוכל להחשיב הכל למחיצה אחת מכח לבוד, ונמצא שצריך ארבעה חוטים כדי להגיע לשיעור עשרה טפחים. ואם החבל רחב טפח, אפשר לעשות בשלשה חבלים (משנ"ב ס"ק לד). וכן אם המחיצה עשויה שתי- דהיינו קנים ניצבים לקרקע, צריך שלא יהיה בין קנה לחבירו ג' טפחים.

וכפי שפסק השו"ע (סעי' ה): "בכל עושים מחיצה, בכלים ובאוכפות, בין של ערב לבד כגון של חבלים, או של שתי לבד כגון קנים נעוצים בארץ, ומותרים עד סאתים אפי' ליחיד בישוב, ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו ובין קנה לחבירו ג"ט".

אמנם, כדברי השו"ע, כאשר המחיצה אינה שלמה, אלא על ידי דין לבוד, היא מועילה רק עד בית סאתיים ולא יותר. כיון שהיא מחיצה גרועה. וכפי שפסק השו"ע (סי' שס סעי' א): "יחיד ששבת בבקעה והקיף מחיצות גרועות⁷, כגון שתי בלא ערב או ערב בלא שתי, עד סאתים מותר לטלטל בכולו, מסאתים ואילך, אין מטלטלין בו אלא בארבע".

צומח- כבר ראינו לעיל את דין אילן המיסך על הארץ.

2. חי - במשנה עירובין (טו א) נחלקו תנאים אם עושים לחי מדבר שיש בו רוח חיים: " בכל עושין לחיין אפילו בדבר שיש בו רוח חיים ורבי יוסי אוסר ומטמא משום גולל ורבי מאיר מטהר וכותבין עליו גיטי נשים ורבי יוסי הגלילי פוסל".

הרמב"ם (פט"ז מהל' שבת הל' כא) הוסיף תנאי בהיתר עשיית מחיצה על ידי בעלי חיים- שבעל החיים יהיה כפות. דין זה יוצא מגמרא במסכת סוכה (כג א) לגבי עשיית דופן לסוכה מבעלי חיים. ושם ברור שהקשירה היא כדי שבעל החיים לא יברח⁸. טעם נוסף לכפיתה כתב המגן אברהם (ס"ק

⁷ אם רק מחיצה אחת עשויה כך, ויש שלש מחיצות אחרות שלמות, כתב הביאור הלכה (סי' שס ד"ה כגון) בשם התוספת שבת שמותר לטלטל אפילו ביותר מבית סאתיים.

⁸ אבל הבי"ח פירש שהרמב"ם הצריך כפיתה כדי שלא ינועו בעלי החיים ברוח, כפי שמצאנו בעצים. והמגן אברהם (ס"ק ח) העיר עליו מהנ"ל.

ט): שלא יהיה הפסק בין החלל שברגלי הבהמה לארץ, ולכן כופתים אותה כדי שלא תעמוד על רגליה אלא תשכב על בטנה.

3. מדבר - במסכת עירובין (מג ב) מסופר: "נחמיה בריה דרב חנילאי משכתייה שמעתא ונפק חוץ לתחום אמר ליה רב חסדא לרב נחמן נחמיה תלמידך שרוי בצער אמר לו עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס". ומכאן שמחיצה של בני אדם מועילה. וכך נפסק בשו"ע (סעי' ה): "ואפילו באנשים שעומדים זה אצל זה בפחות משלשה"⁹.

ומהמשך הגמרא (מד ב) בה מסופר שכשהיה רבא חוזר מהשיעור והיו הולכים סביבו אנשים, הרימו את נודות המים של רבא ולקחו אותם איתם, ומכאן שגם כשהאנשים מהלכים הם נחשבים למחיצה. וכן פסק הרא"ש (שו"ת כלל ב). וכך פסק השו"ע (סעי' ה): "ואפילו כשהם מהלכים חשובים מחיצה וביניהם רשות היחיד".

ורשב"א כתב בתשובה שמחיצת בני אדם היא מחיצה גמורה. וכך פסק משנה ברורה (ס"ק לח): "ומחיצה גמורה היא ומועלת אפילו בר"ה... וה"ה דמחיצה כזו הוי הפסק לענין לדבר ד"ת נגד מקום שאינו נקי".

ויש בה עוד תנאי- שלא ידעו העומדים שהועמדו לשם מחיצה. כך מבואר בגמרא (מד א), שההיתר הוא רק שלא לדעת. וכך כתב רבנו יונתן (על הרי"ף יב א ד"ה והנהו). וביאר שטעם הדבר הוא שבלא ידעו הוי מחיצה הנעשית בשוגג ומותר, אך אם הם יודעים הרי זו מחיצה הנעשית במזיד.

ובאורחות חיים (הל' שבת סי' רסו) כתב שאע"פ שמותר לעשות מחיצה של בני אדם ולהתיר טלטול, צריך שלא ידעו האנשים שהם עומדים לשם מחיצה, ואם אחד מהם יודע, אסור כדי שלא יבואו לזלזל בשבת¹⁰.

---

⁹ בביאור הלכה (ד"ה ואפילו) הביא את קושיית הב"ח- שסתם אדם רוחבו אמה, ואם כן אפילו יש בין אדם לחברו יותר משלשה טפחים עדיין עומד מרובה על הפרוץ. והביא את תירוץ המגן אברהם והקשה עליו וז"ל: "תירץ המ"א דלפיכך בעינן שיהיה פחות משלשה משום רגליו דהם כקנים דעלמא ומסתמא אין הרגלים דבוקים זה בזה ובפרט כשהם מהלכים דיש בין רגל לרגל כשיעור חצי אמה כדאיתא בסימן ש"א ע"ש ובתו"ש כתב דהדין עם המ"א כשהוא מהלך אבל לא כשהוא עומד ע"ש ולענ"ד קשה אפילו אם הוא מהלך הלא השיעור ג' טפחים שיש ביניהם הוא רק בסוף הרגל ולא למעלה מזה דהא הריחוק שביניהם מתקצר והולך למעלה וא"כ אף שלמטה יש חלל בין רגל לרגל ג"ט הלא כשנמדד קצת למעלה מזה בתוך ג"ט בגובה לא יהיה ג"ט חלל רחב בין רגל לרגל ונימא לבוד וצ"ע".

¹⁰ ודע שמצאנו לשון 'זלזול בשבת' שמשמע חשש שיעבור איסור, כלומר גזירה מסוג משמרת- ברש"י שבת (ו א) בביאור האיסור לעמוד על מקום פטור וליטול מרשות היחיד ולהניח ברה"ר כתב רש"י: "דמזלזל באיסורי שבת לכתחלה לגרום הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, וגזירה דילמא אתי לאקולי ולאפוקי להדיא מרשות היחיד לרשות הרבים". והיה אפשר להסביר כך גם את דברי הארחות חיים. אך, נראה שצריך לפרשם באופן שכוונתו לשמירת צביונה הרוחני ש השבת. והיינו שמהות האיסור הוא כבוד השבת ולא חשש האיסור שבדבר. שהרי היודע במקרה זה הוא לא עושה המלאכה, אלא המאפשר אותה, אחד מהאנשים שמוגדרים מחיצה, מה שאין כן בטלטול דרך מקום פטור, המזלזל הוא עושה המלאכה. וע"י בשפת אמת לעירובין (מד ב) שפירש שהאיסור בלדעת הוא מפני" דהוי כעובדין דחול ובכלל ממצוא חפצך וכדומה". והרי זה כדברינו שכוונתו הייתה לאוירה הרוחנית של השבת.

ובדומה לזה בטור (או"ח סי' שטו) לגבי כילת חתנים כתב: "ואם כרך עליהם מאתמול חוט או משיחה לנטותה בו מותר אפילו אית ביה כל הני ומ"מ במקום שאין בני תורה לא שרינן ע"י כריכת חוט שלא יבאו לזלזל בה". ובבית יוסף (סי' רמט סעי' ב) בענין אכילה בערב שבת הביא מהמגיד משנה: "בשם המפרשים, שאף על פי שמותר לאכול עד שתחשך

ובעניין זה יש כמה פרטי דינים :

א. לא הודיעם שעושה מהם מחיצה אבל קרוב הדבר שיבינו זאת- התוס' כתבו שאסור שיבינו שמעמידם לשם מחיצה, לכן אם העמיד אותם כבר פעם אחת לא יעמיד שנית, שהרי ככל הנראה יבינו לשם מה מעמידם, ונמצא שעושים מדעת. וכך פסק השו"ע (סעי' ה): "ואפי' אם לא הודיעם שעושה מחיצה עתה, אם קרוב הדבר שידעו, כגון שעשה מהם מחיצה פעם אחת לא יעשה מהם מחיצה עוד".

ב. באו שלא לדעת ואחר כך הבינו- כתב המרדכי (רמז תצח) בשם מהר"ם שצריך לדאוג שלא יבינו שהם מחיצה לפני שתסתיים מלאכת ההעברה. אבל הריטב"א (עירובין מד א ד"ה א"ל רבא) כתב: "ומיהו אם באו בתחלה שלא לדעת ואחר כך הבינו אין לחוש לכך". וכך פסק השו"ע (סעי' ו): "אם באו מתחלה שלא לדעת, אף על פי שאחר כך הרגישו, אין לחוש".

ג. מי המעמיד- כתב הרמב"ם (פטי"ז מהל' שבת הל' כג): "ולא יעמיד אותן אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו אלא יעמיד אותן אחר שלא לדעתו". ובכסף משנה ביאר שמקור דברי הרמב"ם הוא בהבנתו בגמרא את המושג 'לדעת', שהיינו לדעתו של הנצרך לטלטול. וכבר ראינו לעיל שראשונים אחרים מפרשים את המושג 'לדעת' כמוסב על העומדים להיות מחיצה ולא על המעמיד. השו"ע פסק גם את זה (סעי' ז): "יש מי שאומר שלא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו, אלא יעמיד אותם אחר שלא לדעתו".

ד. האם התירו לעשות זאת בכל מקרה- כתב בשבולי הלקט (סי' קד): "מכל מקום צריך אדם ליזהר בזה שאין להתיר אלא בשעת הדחק". ופסקו רמ"א (סעי' ז): "ואין לעשות מחיצה של בני אדם רק בשעת הצורך ובשעת הדחק. ואם שכח דבר אחד ברשות הרבים, יותר עדיף להוליך שם תינוקות שיביאו הדבר בלא מחיצה מלעשות מחיצה של בני אדם ושיביאנו גדולי".

ואפילו להתחיל נמי הני מילי לצורך שעה אבל לעשות כן תמיד לא דמיחזי כמזלזל בכבוד שבת". וע"ע בבית יוסף (סי' רעא סעי' יב).